

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gold. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 26. junija 1867.

Gospodarske stvari.

Zakaj bi krav ne vpregali?

Časi so res tako slabi za kmetijstvo, da mora gospodar na vse strani gledati, kje bi kaj dobička vjel. Če krava mleka daje in gnoja, zraven tega pa tudi še vprežena dela, gotovo prekosí vola. Zato je pomislika vredno: ali bi ne bilo prav, da se za navadna kmetijska dela tudi krave vpregajo? Da krave vpregati je sramota boljemu gospodarju, to je le puhla ošabnost. To bomo dokazali s tem, kako je drugod po svetu.

Najprej rečemo, da so krave za delo bolj ubogljive in pridne, kakor voli, in posebno za oranje bolj pripravne. Al presiliti se ne smejo, da zraven dela tudi še dobro molzejo. Dopoldne naj 3 ure, popoldne pa tudi 3 ure delajo vsaki dan, — to je pravo! zraven pa naj se dobro krmijo (dosti jesti naj se jim dá!) Po takem zguba na mleku ni velika. Zadnje tedne, kadar so breje, naj se bolj varujejo, kakor se varujejo tudi breje kobile.

Mali kmetje, zlasti v goratih krajih, krave vpregajo že od nekdanj

V goratih krajih na Českem opravljajo poljska dela s kravami, ž njimi vozijo tudi drva, in ker jim dobre klaje obilo dajo, so tudi z molžo prav zadovoljni. Tudi v vojvodstvu Sachsenburg-Altenburškem nimajo skor nobene druge vprežne živine kakor krave. Ti „kravji kmetje“ — tako jih imenujejo — se pri svojem gospodarstvu zato bolje počutijo, kakor „konjski kmetje.“ Konji jim pridelani oves pojedó, uni pa oves prodajo; senó pa, ki so ga krave pojedle, donesel jim je mleka in sirovega masla, delo v vpregi pa je bilo še povrh.

Kdor krave vprega, najcenejše vozari; to spričuje ta-le skušnja. Neki belgišk grajščak se je hotel prepričati, ali je res dobro krave vpregati. Izbral si je tedaj 8 molznih krav, enake starosti, ki je tudi vse enako krmil (futral). 4 je vsaki dan vpregal pol dne, ostale 4 pa so mirno stale v hlevu.

One 4, ki niso bile vpregane, so v enem mesecu dale 329 bokalov mleka
druge 4, ki pa so delale, so dale 308 „ „

tedaj v enem mesecu 21 bokalov manj.
Nevpregane 4 krave so se zredile v tem času za 36 funtov, vpregane pa shujšale za 9 funtov.

Ako bokal mleka cenimo na 6 kr., tedaj zguba onih 21 bokalov znaša 2 gold. 6 kr.
zguba na mesu za 48 funtov po 12 kr. 9 „ 36 „

Vsa zguba na mleku in mesu skupaj znaša tedaj 11 gold. 42 kr.
pri vseh 4 kravah.

Štejmo 20 delavnih dni na mesec, tedaj pride na vsak delaven dan na vsako kravo po 9 krajc. Po takem vprežena krava gospodarju dela na dan le za 9 krajc. To je vendar dober kup delo, pa še to hodi gospodarju na dobro, da je mleko vpreženih krav veliko mastnejše. Ako živina zmerno (ne preveč) dela, se zgubé vodeni deli, smetane pa se naredí več. (Konec prihodnjič.)

Gospodarske skušnje.

* Ovce plevejo prosó. — Proso pleti po plevicah — tako piše časnik moravske kmetijske družbe — je precej draga reč. Ti stroški se lahko prihranijo, ako se to delo prepusti ovcam. Po skušnjah je gotovo, da se ovca ne dotakne prosá; plevél rada pomuli, prosó pa pustí na strani. Ako je treba, se tudi dvakrat po ovcah dá prosó popleti, če tudi je prosó že 8 do 12 palcev visoko. — Na grajščini v Luhačovicah na Moravskem se pletev prosišč le ovčjim čedam prepušča; le na to je gledati, da se ovce ob suhem vremenu spusté v prosišča; sicer pa se nikakoršne škode ni bati. — Ker ta pletev ni sploh znana, zato jo priporočamo gospodarjem, kateri imajo ovce.

* Rsje (rsica) v strojarijah. — Ker je hrastova skorja čedalje draža, zato so jeli strojarji zopet na to misliti, s čem bi nadomestili hrastovino. Že l. 1764. je Anglež Tomaž Rankin patent na to vzel, da z rsjem usnje stroji. Neki fabrikant je nedavno ta stari patent sopet na dan spravil, in se prav hvali. V ta namen se požeto rsje položi na solnce, da se do dobrega posuši. Tako suho rsje se dene v mlin (stope), kjer se navadno čreslo melje, da se melje v prah, ki se potem, kakor drugo čreslo, za strojilo rabi.

* Žive meje glogove. — Glog ali belo trnje (Weissdorn) je najbolji za žive meje; naredé pa se take meje tudi lahko zato, ker se gloga na sončnatem trdem svetu povsod dosti nahaja. Ker pa nekteri gospodarji še ne spoznajo, da plotovi iz lat so strašni snedeži lesá, zato je treba jih siliti, da delajo žive plotove. Tako na Tirolskem c. k. logar pl. Ganahl pri izkazovanji lesá in drv iz občinskega gozda le takim lesa in drv dovoljuje, ki vsako leto na svojem posestvu 1 ali dva sežnja glogove žive meje naredé.

* Da suhe svinjske gnjati ali plečeta frišne ostaneje — jih Amerikanci hranijo v pavolnatih žakljih; okoli njih pa nabašejo dobrega suhega sená. Pravijo, da tako shranjeno suho meso ostane 5 do 6 let popolnoma frišno.

* Kitajci (Kinezi) so skrbni gospodarji! Na Kitajskem nimajo veliko živine, da bi mógli dobro gnojiti polje svoje sè živinskim gnojem. Njih gnoj so

tedaj lanene preše, zmlete kosti in rogovi, saje, pepel, človeški lasje in nohtovi, posebno pa človeško blato. Kadar Kitajec ali Japanež povabi prijatla ali znanca v gostje, ga pred odhodom prosi, naj nikar ne zapusti hiše, dokler ni od tega, kar je povžil, nekoliko pustil v hiši — za vrt ali polje!

Zavarovalnice kapitala in dohodkov.

Med temi je tudi tako imenovana „občna vzajemna zavarovalnica kapitala in dohodkov na Dunaji“, osnovana po cesarskem dovoljenju 21. maja 1839. leta; po pridobljenih skušnjah preteklih let je svoje statute preuredila in 1. maja 1866. leta na podlagi teh novih statut svoje delovanje začela pod imenom „Janus.“

„Janus“ zavaruje kapital in dohodke posebno po 5 razdelkih, in sicer tako, če kdo želi, dokler živi, po preteku toliko in toliko let, toliko in toliko kapitala iz zavarovalnice dobiti; ali če kdo hoče svojim dedom po smrti svoji zagotoviti kapital itd. Posebno znamenit je ta Janusov način zavarovanja pod razdelkom V., po katerem, ker je ta zavarovalnica vzajemna (wechselseitig) in tako rekoč bratovščina vseh zavarovancev, živeči udje podedovajo ude, ki so umrli, in tako sčasoma njih kapital ali letni dohodek večji prihaja.

Zavarovalnica, katero brez plačila oskrbujejo lastni udje, ima lastnega premoženja 1 milijon in 699.612 fl., ki je deloma zagotovljeno v dveh velicah hišah na Dunaji, sicer pa pupilarno-varno naloženo. — Za kranjsko deželo je gosp. Günzler v Ljubljani opravilnik, pri katerem se na drobno lahko izve vse, kar se tiče zavarovanja.

Narodopisne stvari.

Brglez.

Etymologična črtica.

Spisal Davorin Trstenjak.

Med ptiči, kateri spadajo v rod kljukarjev in jim Nemeč pravi Spechte, Latinec pici, so posebno štirje imenitni: 1. žolna (picus viridis, Grünspecht), 2. šoja, šojka (Nusshäher, picus garrulus), 3. detel (picus arboreus, Baumspecht), in 4. brglez (picus cinereus). Brglez se pri Nemcih tudi veli: Spechtkönig, in ker s svojim velikim in močnim kljunom v drevesa kljuka, in v kratkem nakljuka dosti tresčic, ga tedaj tudi imenujejo „Zimmermann.“ Votjaki mu skazujejo božjo čast, da ne bi drevesom škodoval. (Ryčkov „put po Rosiji“ Riga 1774. str. 124.) Prebivalci Mehikanskega nosijo pri sebi brglezov kljun, da jih v boji varuje ranjenja (Oken „Naturg.“ 7. zvez. st. 213). Pri Rimljanih in Šabincih je bil posvečen bogu boja Martu, in je redil Romula in Rema z nebeško hrano. (Ovid „Fast.“ III. 37. 54). Pripisovali so mu prorokovalno moč, in rimsko božanstvo Picus ali Picumnus, kateri je tudi bil bog prorokovanja; bilo je iz prvega češčeno v podobi stebra, na katerem je stal detel ali brglez (Hartung „Relig. der Röm.“ 2. Th. str. 173) picus, zato ime Picumnus. Rimljani so mislili, kakor Plinij *) sporočuje, da, če se detelovo ali brglezovo gnjezdo v bednji (Baumhöhle) zagvozdi, si ta ptič trave poišče, katero pred zagozdenim gnjezdom drži in si jo odpre. Slovenske narodne povesti enako pripovedajo o žolni, ktera si pri Norvežanih veli „Gertrudina ptica.“ O njej imajo Norve-

žani sledečo povest: „Ko je Kristus potoval s Petrom po svetu, prišla sta k neki gospodinji, Jeri po imenu, ki je imela rdečo avbico na glavi in je ravno kruh pekla. Kristus jo prosi kruha. Ona vzame malo testá in ga položi v ponvo. Al testo je tako narašalo, da je bila vsa ponva polna. Ker je mislila, da za ubogajme je to preveč kruha, vzame manj testa, pa zopet začne péči. Ker je tudi to testo tako naraslo, reče Kristusu tako-le: Idite z Bogom brez miloščine, kajti za vas je moj kruh prevelik. Kristus se na to razsrdi in jej reče: Ker mi nočeš nič dati, bodi za kazen tica, išči suhe svoje krme med skorjo in lesom drevja, pa tudi piti ne dobiš drugače kakor ob dežji. In tako se je zgodilo. Zmiraj kljuje v skorjo po krmi in poje proti dežju, kajti žejna je in želi piti.“ (Asbjörnsen „Norw. Volksm. übers. von Breseman 1. Th. str. 8).

Tudi slovenske povesti pripovedujejo o črni žolni, da je prokleta gospodinja, in kedar zapoje, se je nadjati dežja.

Znamenita je tudi samlanska povest o detelu: „Ko je Bog pri stvaritvi svetá po živalih dal velik studenec skopati, detel ni hotel pomagati iz strahú, da si kje ne ognjusi svojega pisanega perja. Na to se Bog razljuti in izreče sodbo, da le iz votlih kamenov more vodo srkati, ne pa iz studencev in potokov. Kedar dolgo ni dežja, ga žeja močno, on žalostno poje svoj „giet“. Bog se ga usmili in pošlje dežja. (Glej Schwenck „Mythol. der Slaw.“ str. 46. 47.)

Tako je žolna, detel, šoja, brglez pri vseh narodih mytologičen ptič.

Podajmo se sedaj nazaj k slovenskim pripovedkam.

Naš slavni Valjavec je v svojih narodnih pripovedkah (str. 252—253) nam sledečo povest priobčil: „Pripovedujejo, da je črna žuna spametna, ar ona zna onu travu najti, koja ima tu moč, da more vsaki zatvor odpreti, ma bil, kak mu drago velik. Gda ima žuna mlade, onda je moči od nje najlože dobiti onu travu. Ona ima vu luknji mlade, koju luknju načini detelj s klunom. Gda odide na pašu, onda je treba s klinom zabiti luknju, da nemre vnuter. Gda se povrati, najde luknju zabitu, in nemre do mladih, pa ide mam vu livade i najde onu travu, pa ide ž njum k luknji, a ov, koi oče, da dobí travu, mora prstrti črleni rubec ili sukno pa oditi za koje drugo drvo, da ga ne vidi. Gda ona dojde i dotekne se s travum, taki klin odskoči od luknje i pusti travu na rubec, ar misli, da je ono ogenj. Onda se pobere trava, i ž njum se more vsaki zatvor odpreti.“

Enako povest imajo tudi Nemci. (Glej Grimm „Mythol.“ 925.) Učeni Kuhn o tej travi, katero Nemci imenujejo „Springwurz“ vidi: „eine Verkörperung des Blitzes“, in v žolni, detelu, brglezu „den Gewittervogel, den Blitzträger“, zato se tudi grški bog bliska Zeus veli: πικρος. Učeni Schwartz (Sonne, Mond und Sterne“ str. 77) razlaga to povest natančne: „Der aus dem Baume (Wetterbaume) herausfahrende Keil ist der Donnerkeil selbst, mit welchem dem Gewittervogel in der himmlischen Scenerie das Nest zugespündet war. Im Gewitter wird dem himmlischen Vogel *) sein Nest im Wolkenwetterbaum verkeilt, das Nest mit einer Wolke bedeckt, der Gewittervogel kommt mit der Blitzsprengwurz, öffnet den Wolkenbaum und der Donnerkeil fährt geräuschvoll heraus.“ Po bliskanji in grmenji pride na zemljo rodovitni dež, nebeški zaklad se odpre, milo solnce se sopet prikaže, zato slovenske povesti pripovedujejo, da je pastir s to travo, katero je žolni vzela, doteknil se železnih vrat pečine, ktera se s straš-

*) Pullos in cavis educant avium soli, adactos cavernis eorum a pastore cuneos, admota quadam ab his herba, elabi creditur vulgo. Trebuis auctor est, clavum cuneumve adactum, quanta libeat vi arbori, in qua nidum habeat, statim exsilire cum crepitu arboris, cum insederit clavo aut cuneo. Plin. X. 18.

*) Nebeški ptič v starih mitih je solnce.